

Krzysztof Prętki

Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu
ORCID 0000-0002-1415-2000

**DZIAŁALNOŚĆ
DEPARTAMENTU SZTUKI I KULTURY
MINISTERSTWA BYŁEJ DZIELNICY PRUSKIEJ
NA RZECZ UTWORZENIA
SZKOLNICTWA MUZYCZNEGO W POZNANIU
U PROGU DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ**

**MINISTERSTWO BYŁEJ DZIELNICY PRUSKIEJ
(1919–1922)**

Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (MbDzP)¹ zostało utworzone na mocy ustawy z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu byłej dzielnicy pruskiej². Ziemie byłej dzielnicy pruskiej, które z mocy postanowień Traktatu Wersalskiego z dnia 28 czerwca 1919 r. stały się nierozzerwalną częścią składową Rzeczypospolitej Polskiej, podlegały całkowicie władzy polskich organów centralnych³. Minister byłej dzielnicy pruskiej był członkiem Rady Ministrów i otrzymał następujące zadania:

- a) przejęcie wszystkich władz i urzędów od Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej i od organów państwowych niemieckich i pruskich,
- b) sprawowanie administracji b. dzielnicy pruskiej według postanowień niniejszej ustawy, do czasu oddania wszystkich działów tej administracji pod bezpośrednie kierownictwo właściwych Ministrów,

¹ O genezie Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej: A. Gulczyński, *Geneza Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1990, t. 18, z. 1, s. 91–118; idem, *Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1922)*, Poznań 1995.

² Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej, „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919, nr 64, poz. 385.

³ Na temat oceny ustawy z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu byłej dzielnicy pruskiej: K. Dembski, *Wielkopolska w początkach II Rzeczypospolitej. Zagadnienia prawnoustrojowe*, Poznań 1972, s. 121–124; C. Berezowski, *Powstanie państwa polskiego w świetle prawa narodów*, Warszawa 2008, s. 309–310.

- c) przygotowanie przejścia wszystkich władz i urzędów b. dzielnicy pruskiej pod bezpośrednie kierownictwo właściwych Ministrów, oraz przeprowadzenie reorganizacji tych władz stosownie do zasad dla całego Państwa przyjętych,
- d) wydawanie w porozumieniu z właściwymi Ministrami przepisów wykonawczych dla wprowadzenia polskich ustaw oraz wydawanie rozporządzeń zaprowadzających zmiany niemieckich i pruskich ustaw i rozporządzeń, potrzebne celem zupełnego odłączenia władz i urzędów od Niemiec i przystosowania ich ustroju i procedury do nowych warunków politycznych, wypływających z przyłączenia do Rzeczypospolitej Polskiej⁴.

Powołano dwa województwa: poznańskie z siedzibą w Poznaniu i pomorskie z siedzibą w Toruniu. Województwa te podporządkowano odrębnemu MbDzP, które miało – jak zauważył Antoni Czubiński – doprowadzić do stopniowego zintegrowania różniących się znacznie od reszty kraju ziem zaboru pruskiego i włączenia ich do Polski⁵.

6 listopada 1919 r. na mocy rozporządzenia Ministra byłej Dzielnicy Pruskiej⁶ dokonano ostatecznej likwidacji Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu i przekazano jego kompetencje na rzecz Ministra byłej Dzielnicy Pruskiej w granicach ustawy z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej⁷. W latach 1919–1920 stanowisko Ministra byłej Dzielnicy Pruskiej sprawował prawnik Władysław Seyda. Jego następcami byli: Władysław Kucharski, Julian Trzeciński i Józef Wybicki.

Dekret Ministra byłej Dzielnicy Pruskiej z 6 listopada 1919 r.⁸ ukształtował organizację MbDzP, które zostało podzielone na departamenty odpowiadające w swoim zakresie działania właściwemu ministerstwu w Warszawie, tak aby przy likwidacji MbDzP cały departament z wszystkimi aktami i personelem mógł zostać przyłączony do odpowiedniego ministerstwa.

⁴ Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej...

⁵ A. Czubiński, *Wielkopolska w latach 1918–1939*, Poznań 2000, s. 28–29.

⁶ Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy pruskiej dotyczące likwidacji Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej, „Tygodnik Urzędowy” 1919, nr 61, poz. 140.

⁷ Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej...

⁸ Dekret dotyczący organizacji Ministerstwa byłej dzielnicy pruskiej, „Tygodnik Urzędowy” 1919, nr 61, poz. 142.

Tabela 1. Schemat organizacyjny MbDzP

Ministerstwa w Warszawie	Departamenty MbDzP
Prezydium Rady Ministrów	Biuro Prezydzialne Departament Centralny
Ministerstwo Spraw Zagranicznych	Departament Polityczny
Ministerstwo Spraw Wojskowych	-
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych	Departament Spraw Wewnętrznych
Ministerstwo Skarbu	Departament Skarbu
Ministerstwo Sprawiedliwości	Departament Sprawiedliwości
Ministerstwo Przemysłu i Handlu	Departament Przemysłu i Handlu
Ministerstwo Kolei Żelaznych	Departament Kolei Żelaznych
Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych	Departament Rolnictwa i Dóbr Państwowych
Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego	Departament Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
Ministerstwo Poczty i Telegrafów	Departament Poczty i Telegrafów
Ministerstwo Aprowizacji	Departament Aprowizacji
Ministerstwo Zdrowia Publicznego	Departament Zdrowia Publicznego
Ministerstwo Sztuki i Kultury	Departament Kultury i Sztuki
Ministerstwo Robót Publicznych	Departament Robót Publicznych
Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej	Departament Pracy i Opieki Społecznej
Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej	-

Źródło: Dekret dotyczący organizacji Ministerstwa byłej dzielnicy pruskiej, „Tygodnik Urzędowy” 1919, nr 61, poz. 142.

MbDzP zostało zlikwidowane na mocy ustawy z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zniesienia Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej⁹.

DZIAŁALNOŚĆ I FUNKCJONOWANIE DEPARTAMENTU SZTUKI I KULTURY MbDzP

31 lipca 1919 r. na podstawie rozporządzenia Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej utworzono przy Wydziale Oświecenia Publicznego Sekcję Kultury i Sztuki.

12 sierpnia 1919 r. decernat literatury, teatru i muzyki objął Czesław Kędzierski. Decernatem sztuk plastycznych kierował tymczasowo

⁹ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zniesienia Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej, „Dziennik Ustaw” 1922, nr 30, poz. 247.

architekt Kazimierz Ulatowski, ale pod koniec 1920 r. przeniósł się do Bydgoszczy.

Po utworzeniu MbDzP Sekcją Kultury i Sztuki wyłączono z Wydziału Oświecenia Publicznego. Powstał osobny Departament XV Sztuki i Kultury¹⁰, odpowiadający w swoim zakresie działaniu Ministerstwu Sztuki i Kultury w Warszawie, które zostało utworzone na podstawie dekretu z 5 grudnia 1918 r.¹¹ Na mocy tego aktu prawnego kompetencje zawiadywania i opieki nad sztuką, literaturą piękną, zabytkami, muzeami, teatrami i wykształceniem estetycznym narodu wyłączono z uprawnień Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i przekazano do Ministerstwa Sztuki i Kultury. Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o zniesieniu Ministerstwa Sztuki i Kultury delegowała powyższe kompetencje na powrót do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹².

1 stycznia 1920 r. kierownictwo Departamentu Sztuki i Kultury MbDzP objął lekarz psychiatra¹³ i filozof medycyny¹⁴ doktor Kazimierz Filip Wize¹⁵.

¹⁰ Na temat działalności tego departamentu także: K. Prętki, *Praca Kazimierza Filipa Wizego w Ministerstwie byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1921)* [w:] *Doktor Kazimierz Filip Wize 1873–1953. Zarys biografii intelektualnej*, red. M. Musielak, Poznań 2017, s. 75–86.

¹¹ Dekret o utworzeniu Ministerstwa Sztuki i Kultury, „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 19, poz. 52.

¹² Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o zniesieniu Ministerstwa Sztuki i Kultury, „Dziennik Ustaw” 1922, nr 14, poz. 128.

¹³ B. Uchto, *Poglądy Kazimierza Filipa Wizego na schizofrenię* [w:] *Doktor Kazimierz Filip Wize...*, s. 292–312; B. Uchto, K. Prętki, *Terapia przez sztukę według Kazimierza Filipa Wizego* [w:] *ibidem*, s. 313–336; K. Prętki, *Badania Kazimierza Filipa Wizego (1873–1953) w zakresie leczenia zajęciowego i terapii przez sztukę w latach 1931–1952* [w:] *Medycyna i rehabilitacja w Polsce w latach 1918–2018, cz. I: Z historii medycyny i rehabilitacji w Polsce w latach 1918–2018*, red. M. Miękała, B. Płonka-Syroka, S. Jandziś, Opole 2019, s. 233–242.

¹⁴ M. Musielak, *Poglądy filozoficzno-etyczne Kazimierza Filipa Wize – psychiatry i filozofa*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 2000, t. 63, z. 3–4, s. 71–77; J. Osieglowski, *Podróże filozoficzne Kazimierza Filipa Wizego*, „Kronika Miasta Poznania” 2010, nr 3: *Podróże poznaniaków*, s. 131–138; M. Musielak, *Kazimierz Filip Wize* [w:] *Polska szkoła filozofii medycyny. Przedstawiciele i wybrane teksty źródłowe*, red. M. Musielak, J. Zamojski, Poznań 2010, s. 235–251; idem, *Kazimierz Filip Wize* [w:] *Polské filozofické myšlení a medicína*, wyd. J. Zamojski, M. Petruš, M. Musielak, L. Vladyková, Košice–Ostrava 2012, s. 124–135; idem, *Philosophy of medicine in Poznan in the interwar period – representatives, views, action* [w:] *Around the European Culture. Commemorative Book for the Sixtieth Birthday Anniversary of Professor Edward Jeliński*, ed. B. Horodecki, J. Wiśniewski, P. Wiśniewska, Poznań 2012, s. 251–268; B. Płonka-Syroka, *Die polnische Schule der Philosophie der Medizin vom 19. Jahrhundert*

W Departamencie utworzono Wydział Literatury, Teatru i Muzyki (z naczelnikiem C. Kędzierskim) i Wydział Sztuk Plastycznych (naczelnik vacat, za sprawy Wydziału był odpowiedzialny K.F. Wize jako szef Departamentu i C. Kędzierski, naczelnik Wydziału Literatury, Teatru i Muzyki). Departamentowi podlegały urzędy konserwatora zabytków prehistorycznych b. Dzielnicy Pruskiej, konserwatora zabytków sztuki okręgu wielkopolskiego i konserwatora zabytków sztuki okręgu pomorskiego¹⁶. Funkcję sekretarza Departamentu i zastępcy naczelnika Wydziału Sztuk Plastycznych pełnił Teodor Tyc. Od 1 lipca 1919 r. funkcję konserwatora zabytków sztuki okręgu wielkopolskiego pełnił muzealnik i historyk sztuki Nikodem Pajzderski. 12 lutego 1921 r. powołano osobnego konserwatora zabytków sztuki dla Pomorza z siedzibą w Toruniu, podlegającego zwierzchnictwu

bis heute. Eine Skizze der Problematik, „The Turkish Annual of the Studies on Medical Ethics and Law” / „Türkisches Jahrbuch für Studien zu Ethik und Recht in der Medizin” 2011–2012–2013, t. 4–6, s. 405–417; J. Zamojski, *Kazimierz Filip Wize i jego filozofia w świetle nowo odkrytych źródeł* [w:] *Doktor Kazimierz Filip Wize...*, s. 122–151; idem, *Varia* [w:] *Między historią, bioetyką i medycyną. Księga Jubileuszowa z okazji 70-lecia urodzin Profesora Michała Musielaka*, red. K. Prętki, A. Czabański, E. Baum, K.B. Głodowska, Poznań 2019, s. 543–552.

¹⁵ Szerzej na jego temat: A. Peretiatkiewicz, M. Sobeski, *Współczesna kultura polska. Nauka, literatura, sztuka. Życiorysy uczonych, literatów i artystów z wyszczególnieniem ich prac*, Poznań 1932, s. 291–292; A. Szyperski, *Kazimierz Filip Wize*, „Wici Wielkopolskie” 1934, R. 4, nr 4, s. 31; *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 808; K. Pluciński, *Kazimierz Filip Wize*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1955, nr 2, s. 369–370; *Sto lat Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Album*, Poznań 1957, s. 83; D. Pędzińska, *Wize Kazimierz Filip* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981, s. 828–829; S. Jedynek, *Etyka w Polsce. Słownik pisarzy*, Wrocław 1986, s. 197; M. Musielak, *Kazimierz Filip Wize – lekarz, filozof, poeta. Szkic do portretu* [w:] *Sylwetki polskich lekarzy humanistów XIX i XX wieku*, red. M. Obara, Poznań 1989, s. 157–171; A. Wróblewski, *Wize, Kazimierz Filip (1873–1953)* [w:] *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987, s. 582; C.W. Domański, *Leksykon botaników polskich*, „Wiadomości Botaniczne” 1996, R. 40, nr 1, s. 66–67; J.J. Lipa, M. Bunnalski, *Wize Kazimierz Filip, dr* [w:] *Almanach entomologów polskich XX wieku*, red. M. Bunnalski, J.J. Lipa, J. Nowacki, Poznań 2001, s. 225–226; *Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007. Materiały do Słownika biograficznego Wielkopolan*, red. A. Pihan-Kijas, Poznań 2008, s. 450–451; G. Mikołajczyk, J. Osieglowski, *Kazimierz Filip Wize (1873–1953)*, „Kronika Wielkopolski” 2010, nr 2, 19–28; *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011, s. 645; *Doktor Kazimierz Filip Wize 1873–1953...*; J. Czekańska, M. Moskalewicz, J. Zamojski, M. Musielak, *Kazimierz Filip Wize (1873–1953) – psychiatra, biolog i filozof*, „Psychiatria Polska” 2020, t. 54, nr 5, s. 1227–1237.

¹⁶ *Działalność Departamentu XV Sztuki i Kultury*, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, Papier W. Seydy, rkps. 3560.

MbDzP. Funkcję tę objął historyk sztuki dr Jan Lankau. Numizmatyk Zygmunt Zakrzewski kierował urzędem konserwatora zabytków prehistorycznych b. Dzielnicy Pruskiej i sprawował opiekę nad zabytkami przedhistorycznymi¹⁷.

Likwidację Departamentu XV Sztuki i Kultury MbDzP rozpoczęto na początku 1921 r., gdy na mocy rozporządzenia kompetencje Departamentu przeszły na właściwych wojewodów. Likwidację Departamentu Kultury i Sztuki oraz utworzenie wydziałów kultury i sztuki przy urzędach wojewódzkich polecono szefowi Departamentu Kultury i Sztuki, w porozumieniu z właściwymi wojewodami¹⁸.

29 maja 1921 r. K.F. Wize w związku z postępującą likwidacją Departamentu Sztuki i Kultury zrezygnował z funkcji szefa tej instytucji, a z powodu stanu zdrowia odszedł z pracy w MbDzP.

Departament Kultury i Sztuki MbDzP został ostatecznie zlikwidowany na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1922 r. w przedmiocie przekazania Ministrowi Sztuki i Kultury zarządu opieki państwowej w dziedzinie sztuki i kultury na obszarze b. dzielnicy pruskiej¹⁹.

DZIAŁALNOŚĆ DEPARTAMENTU SZTUKI I KULTURY MINISTERSTWA BYŁEJ DZIELNICY PRUSKIEJ NA RZECZ UTWORZENIA POLSKIEGO SZKOLNICTWA MUZYCZNEGO W POZNANIU

Wśród celów działalności Departamentu Sztuki i Kultury MbDzP na początku 1920 r. wskazano: krzewienie twórczości samodzielnej, ochronę i zabezpieczenie wszelkich istniejących dóbr kultury, oczyszczanie i uzdrowienie kultury polskiej, zorganizowanie ognisk pracy twórczej (promieniujących na zewnątrz i stwarzających przychylną atmosferę dla rozwoju kulturalnego całego społeczeństwa polskiego)²⁰, przygotowanie ustaw chroniących zabytki

¹⁷ *Sprawozdanie konserwatora zabytków przedhistorycznych w byłej Dzielnicy Pruskiej Dr. Z. Zakrzewskiego*, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, Papiery W. Seydy, rkps. 3560.

¹⁸ Rozporządzenie w przedmiocie zniesienia Departamentu Kultury i Sztuki Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej i utworzenia Wydziałów Kultury i Sztuki w Urzędach Wojewódzkich Poznańskim i Pomorskim, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej” 1921, R. 2, nr 13, poz. 82.

¹⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1922 r. w przedmiocie przekazania Ministrowi Sztuki i Kultury zarządu opieki państwowej w dziedzinie sztuki i kultury na obszarze b. dzielnicy pruskiej, „Dziennik Ustaw” 1922, nr 14, poz. 124.

²⁰ *Sprawozdanie konserwatora zabytków...*

sztuki i kultury od zagłady i uszkodzenia i ustawy o zatwierdzaniu projektów pomników oraz utworzenie konserwatorium muzycznego w Poznaniu²¹.

Istotną rolę w tworzeniu polskiego szkolnictwa muzycznego w Poznaniu odegrali muzykolodzy i kompozytorzy Henryk Opieński²² i Łucjan Kamiński²³.

²¹ List K.F. Wizego do Biura Prezydialnego Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej z 14 stycznia 1920 r., Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, Papiery W. Seydy, rkps. 3560.

²² Szerzej na jego temat: *Spółcześni kompozytorowie polscy*, „Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne” 1898, R. 15, nr 50 (793), s. 601; A. Chybiński, *Henryk Opieński jako pieśniarz*, „Młoda Muzyka” 1908, nr 4, s. 1–5; *Na dobre*, „Tygodnik Ilustrowany” 1911, nr 7, s. 133; F. Szopski, *Henryk Opieński. Na marginesie obchodu jubileuszowego*, „Muzyka” 1931, R. 8, nr 1, s. 22–23; H. Opieński, *Ze wspomnień osobistych o słynnych i mniej słynnych kapelmistrzach*, *Przemyśl* 1933; A. Peretiatkowicz, M. Sobeski, *Współczesna kultura polska...*, s. 182; Z. Jachimecki, *Muzyka polska od roku 1915 do roku 1930 [w:] Polska, jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*, t. 3: *Od roku 1796 do 1930*, Warszawa [1937], s. 927; *Czy wiesz kto to jest?...*, s. 536–537; *Schweizer Musikbuch. 2, Musikerlexikon*, bearb. W. Schuh, E. Refardt, Zürich [1939], s. 161–162; A. Fornerod, *Henryk Opieński*, Lausanne 1942; Z. Jachimecki, *Henryk Opieński. Wspomnienie pośmiertne*, „Ruch Muzyczny” 1946, R. II, nr 19, s. 7–15; S. Poradowski, *Z życia i działalności Henryka Opieńskiego*, „Życie Śpiewacze” 1948, R. I, nr 3, s. 14–15; L.T. Błaszczuk, *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku*, Kraków 1964, s. 213–214; J. Prosnak, *Opieński Henryk [w:] Słownik muzyków polskich*, t. 2, Kraków 1967, s. 88–89; *Słownik biograficzny teatru polskiego 1765–1965*, Warszawa 1973, s. 504; M. Perkowska, *Opieński Henryk [w:] Polski Słownik Biograficzny*, 1979, t. XXIV, s. 123–125; H. Rudnicka-Kruszewska, *Opieński Henryk [w:] Wielkopolski słownik biograficzny...*, s. 532–533; *Akademia Muzyczna w Poznaniu w latach 1920–1995*, Poznań 1995, s. 43–45; J. Cywińska-Rusinek, *Twórczość kompozytorska Henryka Opieńskiego w świetle materiałów źródłowych Universitätsbibliothek Basel*, „Res Facta Nova” 2015, nr 16, s. 75–88; eadem, *Tematyka religijna w twórczości Henryka Opieńskiego [w:] Twórczość kompozytorów słowiańskich I połowy XX wieku. Zagadnienia wybrane*, red. K. Krzymowska-Szacoń, Lublin 2017, s. 15–30; M. Sieradz, *Archivum Helveto-Polonicum. Spuścizna Henryka Opieńskiego i inne muzykologiczne zbiory w zasobach fryburskiej fundacji [w:] Muzyka polska za granicą*, t. 1: *Twórcy, źródła, archiwa*, red. B. Bolesławska-Lewandowska, J. Guzy-Pasiak, Warszawa 2017, s. 259–280; eadem, *Henryk Opieński (1870–1942) w znanej i nieznannej korespondencji Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Mehoffera i Stanisława Streicherera. Wątki nie tylko muzyczne*, „Muzyka” 2017, R. 62, nr 4 (247), s. 3–54.

²³ Szerzej na jego temat: *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919–20, 1920–21, 1921–22, 1922–23) za rektoratu Heliadora Świącickiego*. *Księga pamiątkowa* wydana staraniem Senatu Uniwersytetu Poznańskiego, red. A. Wrzosek, Poznań 1924, s. 490–491; A. Peretiatkowicz, M. Sobeski, *Współczesna kultura polska...*, s. 94; T.Z. Kassern, *Łucjan Kamiński. Koncert kompozytorski w Pałacu Działyńskich*, „Dziennik Poznański” 1934, R. 76, nr 288, s. 2; A. Szyperski, *Arcymistrz wśród pieśniarzy. O prof. dr. Łucjanie Kamińskim*, „Wici Wielkopolskie” 1936, R. 6, nr 10, s. 73–74; S. Wiechowicz, *Rehabilitacja muzycznej Pra-Polski*, „Kurier Poznański” 1936, R. 31, nr 406, s. 9; Z. Jachimecki, *Muzyka polska od roku 1915 do roku 1930...*, s. 930; *Czy wiesz kto to jest?...*, s. 318; Z. Mikettowa, *Kamiński Łucjan [w:] Słownik muzyków polskich...*, t. 1, s. 213–214; L. Wit-

H. Opieński, pierwszy dyrektor²⁴ Państwowej Akademii i Szkoły Muzycznej w Poznaniu²⁵, tak opisywał genezę polskiego szkolnictwa muzycznego w Poznaniu w artykule z okazji jego pięćciolecia, który ukazał się na łamach czasopisma „Przegląd Muzyczny” w 1925 r.:

Pierwsza myśl utworzenia państwowego instytutu muzycznego w Poznaniu powstała w łonie Naczelnej Rady Ludowej już w sierpniu w roku 1919 za zgodą ówczesnego komisarza p. Poszwińskiego²⁶; projekt ten przyjęło następnie Ministerstwo b. Dzielnicy pruskiej, powierzając go do zrealizowania ówczesnemu Departamentowi sztuki i kultury, na czele którego stał jako dyrektor Dr. K. Wize, jako naczelnik wydziału literatury (teatru i muzyki) Czesław Kędzierski, Na wiosnę roku 1920 przystąpiono ostatecznie do wprowadzenia w czyn projektu, który nie tylko dla Poznania, ale dla całej Wielkopolski o tyle większe miał znaczenie, że dotychczas gospodarka pruska zupełnie się sprawą szkolnictwa muzycznego nie zajmowała i rozwój artystycznej kultury polskiej był dla niej bardzo niepożądanym. W kwietniu r. 1920 zwrócił się Departament Sztuki do H. Opieńskiego z propozycją przyjazdu do Poznania i omówienia sprawy założenia Akademii muzycznej; w maju nastąpiły przedwstępne umowy i rzucenia ogólnego programu – praca miała się rozpocząć od jesieni. W ciągu czerwca organizacja była już w ogólnych zarysach przygotowana; poczyniono umowy z najcelniejszymi siłami nauczycielskimi miejscowymi oraz kilku zamiejscowymi, na wicedyrektora zaangażował Departament, na mocy pochlebnie przez dyr. H. Opieńskiego wydanej opinii, Dr. Łucjana Kamińskiego. W czerwcu też przedstawiony został Szefom Departamentu wypracowany przez H. Opieńskiego projekt programu szkoły, który potem przedyskutowany z Dr. Kamińskim uległ pewnym zmianom w szczegółach, a zatwierdzony, stał się następnie obowiązującym progra-

kowski, Kamiński (*Kamiński-Dołęga*) Łucjan [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XI: 1964–1965, s. 540–541; W. Kandulski, *Kamiński Łucjan* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny...*, s. 311–312; B. Muszkalska, *Łucjan Kamiński (1885–1964) as an ethnomusicologist and man in his works and letters*, „*Musicology Today*” 2012, vol. 9, s. 94–131; eadem, *Łucjan Kamiński – etnomuzykolog. Portret listami kreślony* [w:] *Sto lat muzykologii polskiej. Historia – teraźniejszość – perspektywy*, red. D. Łopatońska-Romsvik, A. Patalas, Kraków 2016, s. 195–204; J. Borzyszkowski, *Profesor Łucjan Kamiński (1885–1964) i jego wędrówki „Szlakiem pieśni kaszubskiej”*, „*Acta Cassubiana*” 2019, t. 21, s. 253–258.

²⁴ T. Brodniewicz, *Szkolnictwo muzyczne* [w:] *Dzieje Poznania*, t. 2: 1918–1945, red. J. Topolski, L. Trzeciakowski, Warszawa–Poznań 1998, s. 1250.

²⁵ Szerzej na jej temat: H. Opieński, *Pięćciolecie Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Poznaniu*, „*Przegląd Muzyczny*” 1925, nr 22, s. 4–6; *50 lat Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Poznaniu 1920–1970*, Warszawa–Poznań 1973; *Akademia Muzyczna w Poznaniu w latach 1920–1995...*; *80 lat Akademii Muzycznej im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu, 1920–2000. Kronika jubileuszu*, red. T. Brodniewicz, H. Kostrzewska, J. Tatarska, Poznań 2001; *95 lat Akademii Muzycznej im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu. Pamięci naszych mistrzów*, Poznań 2015; *Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu 1920–2020*, Poznań 2019.

²⁶ Szerzej na jego temat: K. Dembski, *Poszwiński Adam* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny...*, s. 586–587.

mem szkoły. Wspólne układanie programu z Dr. Kamińskim było o tyle ułatwione, że idee pedagogiczne dyrektora i wicedyrektora, choć z różnych pochodzących źródeł, były zbliżone. Chodziło o oparcie całokształtu studiów praktycznych na metodzie historycznej; a więc na wpojeniu w uczniów zasad tradycjonalizmu w muzyce – ciągłości rozwoju sztuki muzycznej²⁷.

Metoda historyczna muzycznego rozwoju ucznia polegała na szczegółowym i – w miarę możliwości – praktycznym zaznajamianiu go z dziejami ewolucji muzyki od najdawniejszych epok twórczości, aby „ciągłość tych dziejów rozumiał i nie patrzył na sztukę muzyczną jedynie pod kątem muzyki dnia wczorajszego, romantyzmu i klasycyzmu XVIII wieku”²⁸.

Ł. Kamiński, wicedyrektor Państwowej Akademii i Szkoły Muzycznej w Poznaniu, w artykule z okazji pięciolecia tej uczelni opublikowanym na łamach „Kuriera Poznańskiego” w następujący sposób opisywał rolę Departamentu Sztuki i Kultury MbDzP w powstaniu polskiego szkolnictwa muzycznego w Poznaniu:

Myśl o stworzeniu dla zaniedbanej srodze kultury naszej muzycznej poza istniejącą już od r. 1918 polską operą poznańską drugiej jeszcze dźwigni w postaci poważnej, państwowej uczelni muzycznej wynikała z taką koniecznością ze stanu faktycznego, że niebyło chyba nikogo wśród inteligencji wielkopolskiej, któremu by się przygodnie nie nasunęła. [...] Inicjatorami tymi są ci sami obywatele, którym Poznań zawdzięcza zawiązanie się dzisiejszej Państwowej Szkoły Zdobniczej, mianowicie prof. historii sztuki w Uniwersytecie Poznańskim ks. dr Szczęśny Dettloff i ówczesny decernent działu sztuki w Radzie Ludowej, inż. dypl. Kazimierz Ulatowski. Do akcji ich, podjętej na jesień r. 1919, przyłączył się następnie znacznie szerszy komitet złożony – nie licząc samych inicjatorów – z muzyków – artystów miejscowych: Jana Skrzydlewskiego, Edwina i Zdzisława Jahnkego i Miry Zielińskiej. Że jednakże mimo zapału, z jakim zabrano się do dzieła, do wyniku konkretnego doszło dopiero w 2 połowie roku 1920, sprawiły to przede wszystkim trudności nasuwające się w wyszukaniu z pośród wybitniejszych muzyków polskich, bawiących przeważnie zagranicą, osobistości nadającej się i godzącej się na zorganizowanie przyszłej uczelni. Zwrócono się nasamprzód do znanego muzyka i muzykologa dra Józefa Kromolickiego; Poznańczyka, osiadłego w Berlinie, który jednak po dłuższych pertraktacjach osobistych odmówił. Wobec tego wzięto pod uwagę dwóch innych muzyków rozporządzających również wykształceniem praktycznym i naukowym, a pertraktacje z którymi objął już z pominięciem komitetu, sam Departament Sztuki przy Min. b. dziel. pruskiej w osobach szczerze także sprawie oddanych dra K.F. Wizego i Cz. Kędzierskiego. I tym razem poszczęściło się²⁹.

²⁷ H. Opieński, *Dzieje powstania i pięcioletniej działalności państwowego konserwatorium muzycznego w Poznaniu*, „Przegląd Muzyczny” 1925, nr 22, s. 6.

²⁸ Idem, *Pięcioletnie Państwowego Konserwatorium...*, s. 4.

²⁹ Ł. Kamiński, *Z dziejów Konserwatorium Poznańskiego (w pięciolecie istnienia)*, „Kurier Poznański” 1925, R. 20, nr 329, s. 2.

W połowie października 1920 r. nastąpiło uroczyste otwarcie Państwowej Akademii i Szkoły Muzycznej w Poznaniu. Pierwotna struktura szkoły obejmowała klasy wstępne, przygotowawcze (w których położono nacisk na rytmikę i solfeż), licealne i akademickie. W pierwszym roku w szkole było 522 uczniów. Oprócz lekcji gry instrumentalnej i śpiewu otwarte zostały następujące wydziały: dramatyczny (kierownictwo: Nuna Młodziejowska-Szczurkiewiczowa³⁰), muzyki kościelnej (kierownictwo: ks. dr Wacław Gieburowski³¹ i Feliks Nowowiejski³²) i operowy (kierownictwo Gabryel Górski³³).

18 października 1921 r. Minister byłej Dzielnicy Pruskiej dokonał zmiany nazwy Państwowej Akademii i Szkoły Muzycznej w Poznaniu na Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Poznaniu³⁴.

³⁰ Szerzej na jej temat: N. Młodziejowska-Szczurkiewiczowa, *Kartki z niedokończonego pamiętnika* [w:] *Poznańskie wspominki. Starzy poznańscy opowiadają*, Poznań 1960, s. 237–249; J. Koller, *W poznańskich teatrach* [w:] *Poznańskie wspominki z lat 1918–1939*, red. T. Kraszewski, T. Światała, Poznań 1973, s. 479–481; E. Baniewicz, *Teatr poznański w latach 1908–1918* [w:] *Teatr polski w latach 1890–1918. Zabór austriacki i pruski*, red. T. Sivert, R. Taborski, Warszawa 1987, s. 371.

³¹ Szerzej na jego temat: A. Einstein, *Das neue Musiklexikon nach dem dictionary of modern music and musicians*, Berlin 1926, s. 224; A. Peretiatkowicz, M. Sobeski, *Współczesna kultura polska...*, s. 58; L.T. Błaszczyk, *Dyrygenci polscy i obcy...*, s. 80–81; J. Prosnak, *Gieburowski Wacław* [w:] *Słownik muzyków polskich*, t. 1, Kraków 1964, s. 255; T. Przybylski, *Gieburowski Wacław Kazimierz* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny...*, s. 201–202; M. Banaszak, Z. Bernat, *Gieburowski Wacław (1877–1943), profesor Univ. Poznańskiego, kompozytor, muzykolog, dyrygent* [w:] *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 436–439; Z. Bernat, *Ksiądz Wacław Gieburowski. Zarys biografii*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1987, t. 34, z. 7, s. 391–408; idem, *Gieburowski Wacław* [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski, Lublin 1989, s. 1058–1059; idem, *Wacław Kazimierz Gieburowski (1877–1943)* [w:] *Zorganizowany amatorski ruch chóralny w Wielkopolsce 1892–1992*, red. J. Hellwig, Poznań 1990, s. 356–358; M. Banaszak, *Gieburowski Wacław (1877–1943), profesor seminarium duchownego w Poznaniu, muzykolog, dyrygent, kompozytor, profesor Uniwersytetu Poznańskiego, kanonik honorowy kapituły katedralnej w Poznaniu* [w:] *Księga społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny*, t. 1, Gniezno 1992, s. 215–217; Z. Bernat, *Ks. Wacław Gieburowski (1877–1943). Człowiek legenda. W pięćdziesięciolecie śmierci*, Poznań 1993; W. Domański, *Pamięci ks. Wacława Gieburowskiego*, „Przewodnik Katolicki” 1993, R. 83, nr 45, s. 4.

³² Szerzej na jego temat: A. Peretiatkowicz, M. Sobeski, *Współczesna kultura polska...*, s. 178–179; J. Boehm, *Feliks Nowowiejski 1877–1946. Zarys biograficzny*, Olsztyn 1977.

³³ H. Opieński, *Dzieje powstania i pięcioletniej działalności...*, s. 7.

³⁴ Zawiadomienie, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej” 1921, R. 2, nr 33, s. 522.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując działalność Departamentu Sztuki i Kultury Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej na rzecz utworzenia szkolnictwa muzycznego w Poznaniu u progu Drugiej Rzeczypospolitej, należy zwrócić uwagę na istotną rolę, jaką w tej dziedzinie odegrali szef Departamentu Kazimierz Filip Wize i naczelnik Wydziału Literatury, Teatru i Muzyki Czesław Kędzierski. Spore zasługi w powstaniu Państwowej Akademii i Szkoły Muzycznej w Poznaniu mieli również muzykolodzy i kompozytorzy Henryk Opieński i Łucjan Kamiński, zjednujący przychyłność dla powstającej poznańskiej uczelni muzycznej przyszłych wykładowców, m.in. Nuny Młodziejowskiej-Szczurkiewiczowej, ks. dr. Wacława Gieburowskiego, Feliksa Nowowiejskiego i Gabryela Górskiego.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

- Działalność Departamentu XV Sztuki i Kultury*, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, Papiery W. Seydy, rkps. 3560.
- List K.F. Wizego do Biura Prezydyjnego Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej z 14 stycznia 1920 r.*, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, Papiery W. Seydy, rkps. 3560.
- Sprawozdanie konserwatora zabytków przedhistorycznych w byłej Dzielnicy Pruskiej* Dr. Z. Zakrzewskiego, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, Papiery W. Seydy, rkps. 3560.

Opracowania

- Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu 1920–2020*, Poznań 2019.
- Akademia Muzyczna w Poznaniu w latach 1920–1995*, Poznań 1995.
- Banaszak Marian, Gieburowski Wacław (1877–1943), *profesor seminarium duchownego w Poznaniu, muzykolog, dyrygent, kompozytor, profesor Uniwersytetu Poznańskiego, kanonik honorowy kapituły katedralnej w Poznaniu* [w:] *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894–1919. Słownik biograficzny*, t. 1, Gniezno 1992.
- Banaszak Marian, Bernat Zdzisław, Gieburowski Wacław (1877–1943), *profesor Uniw. Poznańskiego, kompozytor, muzykolog, dyrygent* [w:] *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa 1983.
- Baniewicz Elżbieta, *Teatr poznański w latach 1908–1918* [w:] *Teatr polski w latach 1890–1918. Zabór austriacki i pruski*, red. T. Sivert, R. Taborski, Warszawa 1987.
- Berezowski Cezary, *Powstanie państwa polskiego w świetle prawa narodów*, Warszawa 2008.
- Bernat Zdzisław, Gieburowski Wacław [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski, Lublin 1989.

- Bernat Zdzisław, Ks. *Wacław Gieburowski (1877–1943). Człowiek legenda. W pięćdziesięciolecie śmierci*, Poznań 1993.
- Bernat Zdzisław, *Ksiądz Wacław Gieburowski. Zarys biografii*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1987, t. 34, z. 7.
- Bernat Zdzisław, *Wacław Kazimierz Gieburowski (1877–1943) [w:] Zorganizowany amatorski ruch chóralny w Wielkopolsce 1892–1992*, red. J. Hellwig, Poznań 1990.
- Błaszczyk Leon Tadeusz, *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku*, Kraków 1964.
- Boehm Jan, *Feliks Nowowiejski 1877–1946. Zarys biograficzny*, Olsztyn 1977.
- Borzyszkowski Józef, *Profesor Łucjan Kamiński (1885–1964) i jego wędrówki „Szlakiem pieśni kaszubskiej”*, „Acta Cassubiana” 2019, t. 21.
- Brodniewicz Teresa, *Szkolnictwo muzyczne [w:] Dzieje Poznania, t. 2: 1918–1945*, red. J. Topolski, L. Trzeciakowski, Warszawa–Poznań 1998.
- Chybiński Adolf, *Henryk Opieński jako pieśniarz*, „Młoda Muzyka” 1908, nr 4.
- Cywińska-Rusinek Joanna, *Tematyka religijna w twórczości Henryka Opieńskiego [w:] Twórczość kompozytorów słowiańskich I połowy XX wieku. Zagadnienia wybrane*, red. K. Krzymowska-Szacoń, Lublin 2017.
- Cywińska-Rusinek Joanna, *Twórczość kompozytorska Henryka Opieńskiego w świetle materiałów źródłowych Universitätsbibliothek Basel*, „Res Facta Nova” 2015, nr 16.
- Czekajewska Justyna, Moskalewicz Marcin, Zamojski Jan, Musielak Michał, *Kazimierz Filip Wize (1873–1953) – psychiatra, biolog i filozof*, „Psychiatria Polska” 2020, t. 54, nr 5.
- Czubiński Antoni, *Wielkopolska w latach 1918–1939*, Poznań 2000.
- Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938.
- Dembski Krzysztof, Poszwiński Adam [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981.
- Dembski Krzysztof, *Wielkopolska w początkach II Rzeczypospolitej. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Poznań 1972.
- Domański Cezary W., *Leksykon botaników polskich*, „Wiadomości Botaniczne” 1996, R. 40, nr 1.
- Domański Władysław, *Pamięci ks. Wacława Gieburowskiego*, „Przewodnik Katolicki” 1993, R. 83, nr 45.
- 95 lat Akademii Muzycznej im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu. Pamięci naszych mistrzów*, Poznań 2015.
- Einstein Alfred, *Das neue Musiklexikon nach dem dictionary of modern music and musicians*, Berlin 1926.
- Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011.
- Fornerod Aloys, *Henryk Opiński*, Lausanne 1942.
- Gulczyński Andrzej, *Geneza Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1990, t. 18, z. 1.
- Gulczyński Andrzej, *Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1922)*, Poznań 1995.
- Jachimecki Zdzisław, *Henryk Opieński. Wspomnienie pośmiertne*, „Ruch Muzyczny” 1946, R. II, nr 19.
- Jachimecki Zdzisław, *Muzyka polska od roku 1915 do roku 1930 [w:] Polska, jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej, t. 3: Od roku 1796 do 1930*, Warszawa [1937].

- Jedynak Stanisław, *Etyka w Polsce. Słownik pisarzy*, Wrocław 1986.
- Kamieński Łucjan, *Z dziejów Konserwatorium Poznańskiego (w pięciolecie istnienia)*, „Kurier Poznański” 1925, R. 20, nr 329.
- Kandulski Witold, *Kamieński Łucjan* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981.
- Kassern Tadeusz Zygfryd, *Łucjan Kamieński. Koncert kompozytorski w Pałacu Działyńskich*, „Dziennik Poznański” 1934, R. 76, nr 288.
- Koller Jerzy, *W poznańskich teatrach* [w:] *Poznańskie wspominki z lat 1918–1939*, red. T. Kraszewski, T. Świtała, Poznań 1973.
- Lipa Jerzy Józefat, Bunalski Marek, *Wize Kazimierz Filip, dr* [w:] *Almanach entomologów polskich XX wieku*, red. M. Bunalski, J.J. Lipa, J. Nowacki, Poznań 2001.
- Mikettowa Zofia, *Kamieński Łucjan* [w:] *Słownik muzyków polskich*, t. 1, Kraków 1964.
- Mikołajczyk Gabriela, Osieglowski Janisław, *Kazimierz Filip Wize (1873–1953)*, „Kronika Wielkopolski” 2010, nr 2.
- Młodziejowska-Szczurkiewiczowa Nuna, *Kartki z niedokończonego pamiętnika* [w:] *Poznańskie wspominki. Starzy poznaniacy opowiadają*, Poznań 1960.
- Musielak Michał, *Kazimierz Filip Wize* [w:] *Polska szkoła filozofii medycyny. Przedstawiciele i wybrane teksty źródłowe*, red. M. Musielak, J. Zamojski, Poznań 2010.
- Musielak Michał, *Kazimierz Filip Wize* [w:] *Polské filozofické myšlení a medicína*, wyd. J. Zamojski, M. Petruš, M. Musielak, L. Vladyková, Košice–Ostrava 2012.
- Musielak Michał, *Kazimierz Filip Wize – lekarz, filozof, poeta. Szkic do portretu* [w:] *Sylwetki polskich lekarzy humanistów XIX i XX wieku*, red. M. Obara, Poznań 1989.
- Musielak Michał, *Philosophy of medicine in Poznan in the interwar period – representatives, views, action* [w:] *Around the European Culture. Commemorative Book for the Sixtieth Birthday Anniversary of Professor Edward Jeliński*, ed. B. Horodecki, J. Wiśniewski, P. Wiśniewska, Poznań 2012.
- Musielak Michał, *Poglądy filozoficzno-etyczne Kazimierza Filipa Wize – psychiatry i filozofa*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 2000, t. 63, z. 3–4.
- Muskalska Bożena, *Łucjan Kamieński (1885–1964) as an ethnomusicologist and man in his works and letters*, „Musicology Today” 2012, vol. 9.
- Muskalska Bożena, *Łucjan Kamieński – etnomuzykolog. Portret listami kreślony* [w:] *Sto lat muzykologii polskiej. Historia – terażniejszość – perspektywy*, red. D. Łopatowska-Romsvik, A. Patalas, Kraków 2016.
- Na dobre*, „Tygodnik Ilustrowany” 1911, nr 7.
- Opieński Henryk, *Dzieje powstania i pięcioletniej działalności państwowego konserwatorium muzycznego w Poznaniu*, „Przegląd Muzyczny” 1925, nr 22.
- Opieński Henryk, *Pięciolecie Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Poznaniu*, „Przegląd Muzyczny” 1925, nr 22.
- Opieński Henryk, *Ze wspomnień osobistych o słynnych i mniej słynnych kapelmistrzach*, Przemysł 1933.
- 80 lat Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu, 1920–2000. Kronika jubileuszu*, red. T. Brodniewicz, H. Kostrzewska, J. Tatarska, Poznań 2001.
- Osieglowski Janisław, *Podróże filozoficzne Kazimierza Filipa Wizego*, „Kronika Miasta Poznania” 2010, nr 3: *Podróże poznaniaków*.
- Pędzińska Danuta, *Wize Kazimierz Filip* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981.

- Peretiatkowicz Antoni, Sobeski Michał, *Współczesna kultura polska. Nauka, literatura, sztuka. Życiorysy uczonych, literatów i artystów z wyszczególnieniem ich prac*, Poznań 1932.
- Perkowska Małgorzata, *Opieński Henryk* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 1979, t. XXIV.
- 50 lat Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Poznaniu 1920–1970, Warszawa–Poznań 1973.
- Pluciński Karol, *Kazimierz Filip Wize*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1955, nr 2.
- Plonka-Syroka Bożena, *Die polnische Schule der Philosophie der Medizin vom 19. Jahrhundert bis heute. Eine Skizze der Problematik*, „The Turkish Annual of the Studies on Medical Ethics and Law” / „Türkisches Jahrbuch für Studien zu Ethik und Recht in der Medizin” 2011–2012–2013, t. 4–5–6.
- Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007. *Materiały do Słownika biograficznego Wielkopolan*, red. A. Pihan-Kijas, Poznań 2008.
- Poradowski Stefan, *Z życia i działalności Henryka Opieńskiego*, „Życie Śpiewacze” 1948, R. I, nr 3.
- Prętki Krzysztof, *Badania Kazimierza Filipa Wizego (1873–1953) w zakresie leczenia zajęciowego i terapii przez sztukę w latach 1931–1952* [w:] *Medycyna i rehabilitacja w Polsce w latach 1918–2018*, cz. I: *Z historii medycyny i rehabilitacji w Polsce w latach 1918–2018*, red. M. Migąła, B. Plonka-Syroka, S. Jandziś, Opole 2019.
- Prętki Krzysztof, *Praca Kazimierza Filipa Wizego w Ministerstwie byłej Dzielnicy Pruskiej (1919–1921)* [w:] *Doktor Kazimierz Filip Wize 1873–1953. Zarys biografii intelektualnej*, red. M. Musielak, Poznań 2017.
- Prosnak Jan, *Gieburowski Wacław* [w:] *Słownik muzyków polskich*, t. 1, red. J.M. Chomiński, Kraków 1964.
- Prosnak Jan, *Opieński Henryk* [w:] *Słownik muzyków polskich*, t. 2, red. J.M. Chomiński, Kraków 1967.
- Przybylski Tadeusz, *Gieburowski Wacław Kazimierz* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981.
- Rudnicka-Kruszewska Hanna, *Opieński Henryk* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981.
- Schweizer Musikbuch. 2, Musikerlexikon*, bearb. W. Schuh, E. Refardt, Zürich [1939].
- Sieradz Małgorzata, *Archivum Helveto-Polonicum. Spuścizna Henryka Opieńskiego i inne muzykologiczne zbiory w zasobach fryburskiej fundacji* [w:] *Muzyka polska za granicą*, t. 1: *Twórcy, źródła, archiwa*, red. B. Bolesławska-Lewandowska, J. Guzy-Pasiak, Warszawa 2017.
- Sieradz Małgorzata, *Henryk Opieński (1870–1942) w znanej i nieznannej korespondencji Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Mehoffera i Stanisława Estreichera. Wątki nie tylko muzyczne*, „Muzyka” 2017, R. 62, nr 4 (247).
- Słownik biograficzny teatru polskiego 1765–1965*, Warszawa 1973.
- Spółcześni kompozytorowie polscy*, „Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne” 1898, R. 15, nr 50 (793).
- Sto lat Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Album*, Poznań 1957.
- Szopski Felicjan, *Henryk Opieński. Na marginesie obchodu jubileuszowego*, „Muzyka” 1931, R. 8, nr 1.
- Szyperski Alfons, *Arcymistrz Wśród pieśniarzy. O prof. dr Łucjanie Kamieńskim*, „Wici Wielkopolskie” 1936, R. 6, nr 10.

- Szyperski Alfons, *Kazimierz Filip Wize*, „Wici Wielkopolskie” 1934, R. 4, nr 4.
- Uchto Beata, *Poglądy Kazimierza Filipa Wizego na schizofrenię* [w:] *Doktor Kazimierz Filip Wize 1873–1953. Zarys biografii intelektualnej*, red. M. Musielak, Poznań 2017.
- Uchto Beata, Prętki Krzysztof, *Terapia przez sztukę według Kazimierza Filipa Wizego* [w:] *Doktor Kazimierz Filip Wize 1873–1953. Zarys biografii intelektualnej*, red. M. Musielak, Poznań 2017.
- Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919–20, 1920–21, 1921–22, 1922–23) za rektoratu Heliodora Święcickiego. Księga pamiątkowa wydana staraniem Senatu Uniwersytetu Poznańskiego*, red. A. Wrzosek, Poznań 1924.
- Wiechowicz Stanisław, *Rehabilitacja muzycznej Pra-Polski*, „Kurier Poznański” 1936, R. 31, nr 406.
- Witkowski Leon, *Kamiński (Kamiński-Dołęga) Łucjan* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 1964–1965, t. XI.
- Wróblewski Aleksander, *Wize, Kazimierz Filip (1873–1953)* [w:] *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987.
- Zamojski Jan, *Kazimierz Filip Wize i jego filozofia w świetle nowo odkrytych źródeł* [w:] *Doktor Kazimierz Filip Wize 1873–1953. Zarys biografii intelektualnej*, red. M. Musielak, Poznań 2017.
- Zamojski Jan, *Varia* [w:] *Między historią, bioetyką i medycyną. Księga Jubileuszowa z okazji 70-lecia urodzin Profesora Michała Musielaka*, red. K. Prętki, A. Czabański, E. Baum, K.B. Głodowska, Poznań 2019.
- Zawiadomienie*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej” 1921, R. 2, nr 33.

Akty prawne

- Dekret dotyczący organizacji Ministerstwa byłej dzielnicy pruskiej, „Tygodnik Urzędowy” 1919, nr 61, poz. 142.
- Dekret o utworzeniu Ministerstwa Sztuki i Kultury, „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 19, poz. 52.
- Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy pruskiej, dotyczące likwidacji Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej, „Tygodnik Urzędowy” 1919, nr 61, poz. 140.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1922 r. w przedmiocie przekazania Ministrowi Sztuki i Kultury zarządu opieki państwowej w dziedzinie sztuki i kultury na obszarze b. dzielnicy pruskiej, „Dziennik Ustaw” 1922, nr 14, poz. 124.
- Rozporządzenie w przedmiocie zniesienia Departamentu Kultury i Sztuki Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej i utworzenia Wydziałów Kultury i Sztuki w Urzędach Wojewódzkich Poznańskim i Pomorskim, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej” 1921, R. 2, nr 13, poz. 82.
- Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej, „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919, nr 64, poz. 385.
- Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o zniesieniu Ministerstwa Sztuki i Kultury, „Dziennik Ustaw” 1922, nr 14, poz. 128.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zniesienia Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej, „Dziennik Ustaw” 1922, nr 30, poz. 247.

**Activities of the Department of Art and Culture of the Ministry
of the Former Prussian District for the Creation of a Music School in Poznań
on the Threshold of the Second Polish Republic**

Abstract

The article characterises the structure and powers of the Ministry of the former Prussian District at the threshold of the Second Republic of Poland. It analyses the activities of the Department of Art and Culture, headed by Kazimierz Filip Wize, for the establishment of music education in Poznań at the threshold of the Second Republic of Poland. Attention is drawn to the important role played in these activities by musicologists and composers Henryk Opieński and Łucjan Kamieński.

Keywords: Ministry of the Former Prussian District, Department of Art and Culture, Polish music education in Poznań